

Ștefan Olteanu, Nina Grigore, Victor Nicolae,
Comunitatea sătească de la Șirna, județul Prahova
(secolele II-X d. Hr) în lumina izvoarelor arheologice

În ultima parte a anului 2007 a văzut lumina tiparului, sub auspiciile Academiei Române, Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan”, Universității Creștine „Dimitrie Cantemir”, Facultății de Istorie, Consiliului Județean Prahova și Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova, monografia „Comunitatea sătească de la Șirna, județul Prahova (secolele II-X d. h), în lumina izvoarelor arheologice”. Cartea era așteptată în cercurile de specialitate, având în vedere rezultatele deosebite, anunțate pe diverse canale, de către șeful de șantier, prof. Univ. Dr. Ștefan Olteanu, apreciat istoric și arheolog medievist român și colaboratorii săi. Tratatul de „Istoria Românilor”, apărut în anii de început ai mileniului III, studiile și rapoartele incluse în paginile publicațiilor academice din țară sau de peste hotare au atras atenția asupra acestui sit arheologic prahovean. Monografia venea, așa cum se practică în această ramură a științei istorice, cu concluziile finale, în acest moment, ale demersului celor trei autori care au antrenat de-a lungul timpului și alți prestigioși cercetători, cadre didactice universitare, muzeografi, studenți ș.a. Șantierul Șirna fiind o micro-școală de formare a celor ce aveau să se consacre cercetării mileniului I e.n. Săpăturile arheologice, practicate în perioada 1977-1995, arătau o locuire datând din sec. II e.n. până la începutul sec. XI pe care autorii au denumit-o „Comunitatea sătească de la Șirna”, titlu ce sugerează o locuire permanentă, autohtonă, în aceeași vatră, pe parcursul a nouă veacuri, o situație anevoios de identificat și în alte părți pentru perioada respectivă. Așa cum se consemnează în pasajele dedicate istoriografiei, „fenomenul Șirna” fusese receptat de Cezar Bolliac, Al. Odobescu, ca și de alți istorici locali, în special datorită unor mari cantități de zgură și lupe de fier, care se prăvăleau de pe platoul din marginea localității Șirna, antrenate în timpul alunecărilor de teren provocate de șiroirea apelor pluviale, dar și prin descoperirea unor monede antice. Prof. V. Nicolae, un intelectual al locului, care a cules multe materiale, s-a consultat cu muzeograful Șt. Burada care l-a prezentat dr. Ștefan Olteanu, director Științific al Muzeului Național de Istorie a României, preocupat și de investigarea unor așezări legate de obținerea și prelucrarea metalelor de pe teritoriul patriei noastre.

Perieghezele întreprinse de membrii viitorului colectiv de șantier au permis localizarea sitului arheologic antic cu valențele lui incontestabile și, totodată, descoperirea celor mai vechi mărturii ale satului medieval Șirna,

începând cu sec. XV, care se plasează în vecinătatea stațiunii, vetrele lor nesuprapunându-se. Ca atare, la începutul veacului XI, cum dovedesc izvoarele arheologice, s-a încheiat faza primului mileniu și, patru secole mai târziu, s-a înfiripat vatra medievală atestată documentar abia în 1616. Șirna de de astăzi este atribuită, de cercetători, unei colectivități rurale, coborâtă din zona piemontană și stabilită la câmpie, unde oamenii locului se îndeletniceau cu ocupații agricol-pastorale. Monografia „Comunitatea sătească de la Șirna, județul Prahova (secolele II-X d. h), în lumina izvoarelor arheologice”, aici discutată, se ocupă în exclusivitate de vestigiile rămase pe platoul ce domină valea pârâului „Pribeagul”, populat în sec. II-XI. Făcând o fugară privire asupra rezultatelor cercetării zonei subcarpatine se poate constata existența unui bogat lot de situri dacice, daco-romane, vechi-românești în care se încadrează și cele de la Șirna. Unele dintre ele se plasează pe aliniamentul joncțiunii dealurilor cu Câmpia Română, cum este cunoscut complexul Budureasca, dar și în părțile șesului, investigate îndelung la Târgșor, Dulceanca, București și împrejurimi (Militari-Câmpul Boja, Străulești-Maicănești, Fundenii Doamnei), pe traseul canalului Dunăre-București, pe Olt etc. Perioada lor de înfiripare diferă și tot așa dăinuirile lor, cu hiatusuri firești, unele dintre ele prelungite câteva secole, alte vetre fiind repopulate de aceeași comuniune după scurte refugii. În zona Bucureștilor, atari întreruperi locale sunt atribuite unor incendieri provocate de năvăliri străine, revărsări de ape, abandonări determinate de epidemii etc, evenimente care s-au petrecut și în tot Evul Mediu. Foarte multe dintre locuințele din sec. III-IV de la Străulești-Măicănești, de exemplu, au fost distruse prin foc; dintre cele din sec. IX-XI, unele au fost reluate, prilej cu care s-au efectuat modificări ale instalațiilor de încălzire. Plasându-se într-o perioadă de mari bulversări, provocate de migratori, de conflicte militare, este normal ca și habitatul, potențialul demografic, modul de viață să urmeze evoluții aparte, unele dintre acestea mai greu de sesizat astăzi. Șirna prezintă, de exemplu, avataruri datorate procesului de șiroire provocat de apele pluviale, efecte ale acțiunii umane, așa cum s-a petrecut în 1950, când plugurile de mare adâncime „Kirov”, au răscolit platoul pe o adâncime de 0.50 m, afectând și depunerile stratigrafiei superioare.

Toate locuințele descrise, corect, de arheologii șirneni indică adâncimi de 0,40-0,60 m la gropile de bordeie, indiferent de epocă, iar cât privește casele la suprafață despre care știm sigur că se construiau în sec. III-IV. IX-X în câmpie, nu se poate spune nimic sigur, fiind complet rase.

Excepțiile privind adâncimea bordeielor sunt puține și ele pot fi datorate și ușoarelor vâluriri ale terenului. În aceste condiții s-au obținut, după afirmația celor trei autori, dintre care arheologul Șt. Olteanu este un

veritabil veteran, mărturii ale unei „viețuiri neîntrerupte ale comunității sătești de la Șirna” (p. 142). Această concluzie poate fi pusă în discuție dacă se ține seama de cunoștințele actuale, dar și de ceea ce se presupune că se mai află sub glie. În momentul de față situl Șirna prezintă 124 de locuințe descoperite pe parcursul celor 19 campanii organizate, an de an, în perioada 1977-1995. Ele au fost grupate cronologic în cinci etape: sec. II-III (35-40 de locuințe), sec. IV- mijlocul secolului V (45 de locuințe), sec. V-VI (16 locuințe), sec. VI-VII (11 locuințe) și sec. VIII-XI (17 locuințe). Ele sunt risipite pe întregul platou. Onestitatea îi obligă pe autori să atragă atenția că această partajare „rămâne totuși relativă” și o minoră eroare transpare chiar în nesincronizarea afirmațiilor din text (p. 17) cu legenda Planului general. Primele două etape (sec. II-III și sec. IV-V) sunt cele mai populate, următoarele, cum se afirmă și în text sunt în cădere. Cu 11 locuințe nu se pot justifica secolele VI-VII, cel mult deceniile de confluență a acestor veacuri. Aceleași dubii planează și pentru grupul următor care coincide cu o etapă de înflorire demografică pe plan local și continental. În atare situație se poate evoca numai o dezvelire parțială a potențialului arheologic sau o apreciere prea generoasă a cercetărilor. Studiind Planul general cu deosebit interes, considerăm că prima variantă este mai aproape de realitate. Planul dezvăluie strategia cercetării în condițiile speciale de acolo. S-a purces, de la bun început, cu abordarea clasică a programării secțiunilor. Azi s-a ajuns la 30 de șanțuri, paralele, perpendiculare pe panta majoră a platoului în funcție de obținerea terenului, devenit proprietate individuală conform legislației agrare de azi. În aceste condiții „săpătura în rețea se excude de la sine”. Acolo unde secțiunile, respectiv casele, au fost mai apropiate se constată o mai mare densitate a obiectivelor de interes arheologic. Un atare sit cerea o dezvelire completă în suprafață, greu de executat la Șirna, dar cu rezultate excepționale privind o perioadă de timp interesantă nu numai pentru istoriografia română ci pentru știința universală. Cert este faptul că suprafața de cca 5000 mp brăzdată de secțiuni este numai o bună parte din situl Șirna. Partea de est, cum reiese din Planul general, este o zonă de intensă locuire, pe care șeful de șantier să o fi rezervat pentru controlul de rutină al viitorimi. Au fost descoperite locuințe, cuptoare de uz casnic sau meșteșugărești, câteva gropi de provizii, instalații industriale care dau una din trăsăturile definitorii ale comunității aflate în studiu, un variat inventar cu obiecte de interes național, dar și cu piese obișnuite, utile însă prin tipologia lor, la stabilirea plasării lor în timp. Cea mai importantă atare piesă este un *follis* bizantin, din bronz, monedă emisă de împăratul constantinopolitan Nichifor I (803-811). Este, deocamdată singura monedă descoperită într-o așezare medievală timpurie din spațiul nord-dunărean.

Moneda a fost găsită în stratul respectiv într-o alveolare, strat care conținea și ceramică dridoidă, pe baza căreia a fost precizată etapa finală a locuirii respective care corespunde, după aprecierea dr. St. Olteanu, secolelor VIII-XI. Dacă datarea acestei culturi vechi românești ce poartă numele șantierului de la Dridu era întrevăzută de prof. Ion Nestor, Șirna confirmă și precizează etapele ei de început care vin, în mod cert, din veacul VIII, așa cum s-a mai presupus, pe baza altor categorii de dovezi secundare, descoperite la Izvoru, jud. Giurgiu și Alexandria. Tot în categoria descoperirilor de excepție se încadrează și cercetarea cuptoarelor de redus minereul de fier într-o zonă sud-piemontană, ruptă de marile depuneri geologice de acest gen. Șirna a dezvăluit existența a peste 15 cuptoare de „siderurgie” practică la câmpie. Cuptoare izolate s-au mai găsit și în alte părți, și chiar aglomerări de atari instalații, precum cea de pe Valea Budureasca, cercetate de dr. Victor Teodorescu, arheolog prahovean, care le plasează în sec. V-VII. Tipul de atare cuptor a fost semnalat, cu o datare aflată încă în discuție, pe Valea caselor de la Ghelari (jud. Hunedoara), zonă cu puternice depuneri feruginoase. Contribuția colectivului condus de St. Olteanu, de mare interes științific, constă în dovedirea menținerii tipului de atare instalație tehnică din sec. II e.n. până la sfârșitul mileniului I. Era în esență o amenajare la suprafața solului, de formă tubulară, care se adâncea în pământ. Ca atare, o cuvă ce se umple cu cărbune, depunere mineralogică feruginoasă, alte concrețiuni ajutătoare de calcar și partea inferioară cu fundul albiat, un creuzet în care se colecta materia rezultată care, prin răcire, devenea un bulgăre de zgură. Repus la temperaturi de peste 1000⁰ din acest conglomerat rezultă lupta de fier, care prin forjare devenea obiectul dorit. St. Olteanu apreciază, pe drept, că același meșteșugar procura materia primă, provoca topirea și apoi modelarea piesei care putea fi, în cazul Șirna, un otic de plug, lamă de cuțit, cataramă, belciuge, vârfuri de săgeți ș.a.

În timpul săpăturilor de la Străulești-Măicănești a fost cercetat, pe malul Colentinei, un cuptor de redus minereul de fier, în formă de cupolă, deci nu tubular, care păstra, în creuzet, lupta de fier, iar la gura cuptorului o nicovală puternică, cu baza de susținere circulară și piciorul în patru muchii. Descoperirea bucureșteană, care făcea să iasă la iveală o instalație „siderurgică” din sec. IX-X, confirma concluzia dr. St. Olteanu ce arăta că în centrul Câmpiei Române era folosit și un alt tip de cuptor. Șirna se prezintă însă cu un meșteșug tradițional care, dacă datările acestor cuptoare sunt ferme, s-a menținut la același tip de instalație tehnică pe parcursul a opt veacuri. Arheologii șirneni s-au străduit, cu toată hărnicia, să surprindă dovezile de datare, ținând seama de irecuperabila situație provocată de arătura din 1950, dar și de marile etape de locuire, care prin amenajările de

habitat au perforat depunerile stratigrafice. Este cazul L 28 din sec. IV-V, ce păstra „în imediata apropiere a laturii estice...un complex de trei cuptoare” care au funcționat succesiv, în cursul sec. IV (p. 30-31). Într-adevăr, fotografia 4b/2 (p. 155) prezintă aceste goluri tubulare, dar ele nu puteau fi contemporane cu locuința în care s-a găsit lamă de cuțit, dorn, ureche de căldare, ceramică din sec. IV, multă zgură ș.a. Este greu de admis, dacă unul din cele trei cuptoare apropiate de casă, fiind în funcțiune, nu amenința acoperișul făcut din materialele folosite atunci.

Cu toate discuțiile care se vor stârni monografia „Comunitatea sătească de la Șima, județul Prahova (secolele II-X d. h), în lumina izvoarelor arheologice” dezvăluie realități de care va trebui să se țină seama în arheologia românească. Observațiile privind locuința și stabilitatea ei în trăsăturile tradiționale, instalațiile tehnice, ceramica, în prezentarea căreia distingem pregătirea Ninei Grigore, ocupațiile trăitorilor în mileniul I acolo, inventarul de tot felul inclusiv cel al podoabelor, circulația monetară la care și-a adus efortul reputatul numismat dr. E. Oberländer-Târnoveanu își găsesc o interesantă oglindire în Cap. I-III, în timp ce Cap. IV-V au fost rezervate așternerii concluziilor de interes larg, teoretic istoric, accentul punându-se pe cunoașterea procesului de continuitate, a potențialului demografic și cultural, etnic etc. Aceste ultime capitole și surprinzător de sumarele concluzii finale sunt citite ca un valoros exercițiu științific tipic Prof. Univ. Dr. St. Olteanu, consacrat efortului de integrare a izvorului arheologic în categoria celorlalte surse de cercetare a istoriei în general și în special a mileniului I.

O bogată ilustrație alcătuită din desene arheologice, fotografii alb-negru și color de șantier și de laborator, ocupă un generos spațiu permițând cititorului posibilitatea de a se convinge asupra celor așternute în text. Legendele ilustrațiilor sunt în limba română și limba franceză, succint, dar clar compuse.

Monografia științifică „Comunitatea sătească de la Șima, județul Prahova (secolele II-X d. Hr.), în lumina izvoarelor arheologice” este un util și valoros dar, pe care cei trei autori și susținătorii lor, l-au făcut societății românești la acest sfârșit de an 2007.

Dr. Panait I. Panait

